

САМУР

№ 7 (139) 2002-йисан 28-сентябрь

1992-йисан январдилаь акъатзава

Мас 1000 манат

РЕДАКТОРДИН ГАФ

“Самур”дал рикI алай играмибур! Эхиримжи кьве вацран кьене чи газет акъатнач. Редактордихь герек тир мумкинвилер, пулунин такъатар авачир-вилай “Самур” чапдай акъудиз хъанач ва ам куь квалериз илифнач. Тек са чи ваь, куь риклерни тIар-на жеди и карди. Куьне редакциядиз авур телефондин зенгери, телеграммайри, интернетдин рекъяй ракъурнавай чарари квехь къалабулук акатнавайди мад гьилера субутзава.

Са агъсакъалди чаз телефондай икI лагъана:

- Чан балаяр, куьне пата-кверехдай са кумекни авачиз гьикъван четинвилелди газет акъудзаватIа чаз хъсандиз чизва. Анжах квевай ийир тIалабун ава, газетдиз гьамишалук ара гудайвал мийир. Чахь адалай гьейри мад затIни амач.

Ада вичин гафар акъван эсерлудаказ лагъана хьи, чи риклин гьал атIана. Эхь, гьакI я, чахь авайди са “Самур” я. Гьадахъни рикI кузвач жуванбурун. Хайи чIал хуьзвай, чи медениятдинни тарихдин таъсиб чIугвазвай, чи сейли ксар виринриз сейли ийизвай газет хуьн чанда рикI авай гьар са лезгиндин буржи я. Анжах мажбур авуналди, тIалабуналди мурад кьилиз акъатдач. Уф гунихъди ламу кларасри цай къадач, къуру цIамарин куьмекдалди абур ифиди.

Са гафни авачиз, рикIяй тушир кар кьилизни акъудиз жедач. “Самур” хайи велед хъиз клани я чаз, гьавилай ам гадариз жезвач. Гафарив кьакъан кьелеяр рам ийизвайбурулай, крарал гьалтайла къуьруьбурулай тафаватлу яз чна чуькь тавуна чи кIвалах ийизва. Са гьвечи коллективди лугъуз тежер кьван залан пар ялзава. Гила “баркалла”дин звезда чахь рехне кузавайбурни пайда хъанва. Ихътин ксариз латинри хъсандиз жаваб ганва: “Чна икI ийизва, алакьдатIа, куьне идалайни хъсан ая!”

Са месэладикай талана жедач: газет акъудун патал гзаф чIехи харжар кланзава. Гьавилай гьатта чпихь спонсорча, кIеви далу авай са бязи газетарни акъватзамач. ХуьтIуьн гараринни харарин хура гьатнавай ялгъуз цуьк хътин “Самур” акъватзамач лагъайтIа тажуб жемир. АлакьдатIа и кьилай куьмекдин гьил яръи ая. Садра хъайитIани газетдиз гафари ривди ваь, краривди куьмек це.

Гагь-гагь са бязи клелдайбуру “Чаз редакциядиз куьмек гуз кланзава”, - лугъуда. Анжах варцар, йисар алатда, абурай ван-сес акъатдач. Ихътин ксариз лугъуз кланда: я стхаяр, куьне вуч гуьзлемшзава? Куьне “Самур”диз мус куьмек ийидайди я, газет кIев хъайила? Чи редакция алай чка квез хъсандиз чида. Гьамиша чи кьилив дердер кьезилариз къевезвай жуванбур, садра хъайитIани чи дердерикай хабар яхь.

О НАС ПИСАЛИ

“Из дореволюционных авторов наиболее значительные сведения о лезгинской группе народностей оставили И.Гербер, Ф.Ф.Симонович, А.Г.Серебров, П.Г.Бутков, Н.Ф.Колоколов, А.Ф.Десимон, С.Броневский, Берже, фон Плотто, П.К.Услар, И.Линевич, Д.М.Бакрадзе, М.М.Ковалевский, К.Ф.Ган, А.М.Дирр, Н.И.Кузнецов, Е.М.Козубский. Однако, лишь отдельные дореволюционные исследования - П.К.Услара, А.М.Дирра, И.Линевича, Д.М.Бакрадзе, Н.И.Кузнецова - содержат сравнительно большой фактический материал и некоторые выводы об общественном строе, быте и культуре исследуемой группы.

Некоторые сведения о лезгинской группе народностей несут в себе кавказоведческие работы, написанные западно-европейскими учеными: Klapproth, Dosson, Marquart, Eichwald, Nöldeke, Hahn Erckert, Minorsku и др”.

М.М.ИХИЛОВ, Народности лезгинской группы (Этнографическое исследование прошлого и настоящего лезгин, табасаранцев, рутулов, цахуров, агулов.) Махачкала, 1967 г.

“САМУР” ЖУРНАЛДИН 50 ЙИС

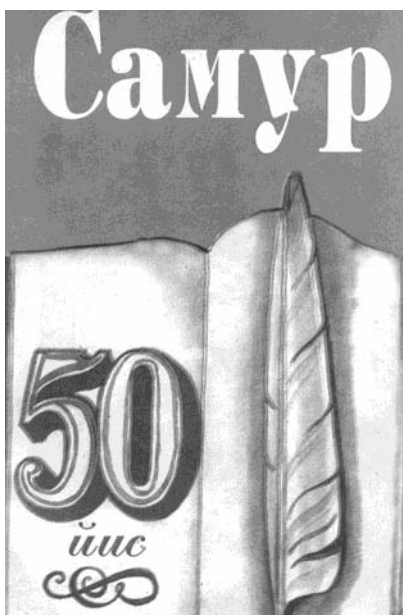
Гьар са халкъдин уьмуьрда дидед чIалал акъатзавай газет ва журнал чIехи вакъиа я. Вучиз лагъайтIа, абуру хайи чIал, хайи меденият мадни вилик тухуз куьмек гузва. Сифте яз 50-йисара Дагъустандин халкъарин чIаларал литературадин алманахар акъатиз башламишайла “Литературная газета”ди кхъенай:

“Дагъустандин халкъарин литературади советрин халкъарин литературайрин арада, вири совет литературада лайихлу чка кьунва. Дагъларин уьлкведа чара-чара халкъарин литератураяр, чIал югъ-йикъандивай вилик физва, ина чпихь чIехи алакьунар авай писателрин ва шаиррин къадар мадни пара жезва. Абурун эсерар тек са хайи чIалал ваь, Советрин уьлкведин маса халкъарин чIаларални чапдай акъатзава.

Гьукуматдин талукь кьарардалди Дагъустанда милли чIаларал литературадин алманахар кардик кутун иллаки кутугай кар хъанва. И алманахри милли литературайриз дагъдин вацар хъиз мадни йигиндаказ, гурлудаказ вилик фидай, вири дуьньядин литературадин чIехи гуьлуьк какахъдай мумкинвилер гуда.”

Са вахтунда чIехи уьлкведин кьилин литературадин газетди кхъизвайвални хъана. Дагъустанда милли чIаларал акъатиз башламишай литературадин журналри гьакъикъатдани милли литературайриз мадни вилик физ куьмек гана. Абурун куьмекдалди милли литератураяр мадни девлетлу хъана. Дагъустандин писателрин, шаиррин, литераторрин, критикрин жергеяр мадни къалин хъана. И журналри дуьньядин сейли шаирринни писателрин эсерар хайи чIаларал элкьуьрна халкъдив агакьарна. Милли литератураяр вилик тухунин рекъяй гьукуматдин сиясат мукьфудалди кьилиз акъудна.

Гьа икI Дагъустанда 1952-йисалай лезги чIалални “Дуствал” тIвар ганвай литературадин алманах акъатиз башламишна. Адан сифте редакторвиле чи тIвар-ван авай алим ва писатель Агъед Агъаев тес-тикъарна. Гуьгуьнлай жуьреба-

жуьре йисара алманах “Яргъируш”, “Цийи варз”, “Экуьн ярар”, “Самур” тIварар гана чапдай акъатна. 1986-йисалай алманах “Литературадин Дагъустан” тIвар гана йиса къудра литературно-художественный ва общественно-политический журнал яз Дагъустандин Писателрин Союздин орган хъиз акъатиз башламишна. Эхиримжи йисара лезги чIалал журнал “Самур” тIвар алаз акъатзава. Жуьреба-жуьре йисара журналдин редакторвиле чи тIвар-ван авай шаиррикай ва писателрикай Шагь-Эмир Мурадова, Межид Гьажиева, Искендер Къазиева, Ибрагьим Гуьсейнова, Азиз Алема, Абду-селим Исмаилова кIвалахна. Эхиримжи йисара литературный органдин кьилин редактор А.Даганов, кьилин редактордин заместитель А.Исмаилов, редактор Жамидин я.

“Литературадин Дагъустан” тIвар алаз вад чIалал вад махсус журнал чапзавай. Им акI лагъай чIал я хьи, гьар са чIалал акъатзавай журналди вичин халкъдив къуллугъзавай, асул гьисабдай гьа милли литературадин векилрин яратмишунар клелдайбурул агакьарзавай, гьа халкъдин литературадизни тарихдиз, общественно-политический уьмуьрдиз талукь месэ-

лаяр гьалзавай. Вад чIалал - лезги, авар, яхул, дарги, къумукь чIаларал акъатзавай, садалай сад аслу тушир журналриз чпин макьсадрив кьан тийизвай умуми тIвар гун дуьзгуьн тушир. Гьавилай, эхирни, гьар са журналдиз вичин чIалаз, халкъдив хас тIвар гунин кьарардал атана. Цийи тIвар хъядайла журналдин редколлегияди, лезги писателри, алимри ва пешекарри “Самур” тIвар хъяна. Им вижевай, кутугай тIвар хъана. Гьа икI сифте яз журналдин 1991-йисан 1 - нумра “Самур” тIвар алаз чапдай акъатна. А вахтунда “Самур”дин кьилин редактор Азиз Алем тир. И нумрада журналдин коллективди клелдайбурул ихътин фикир агакьарнай: “Чаз журналдин чинра лезги чIал гуьгуьна тунин, адан гафарин хазина тамамдиз кIватIна кьайдаламишунин ва дидед чIалаз талукь маса месэлайрин гьакъиндай дискуссия ачухиз кланзава. Ша, чна чи дидед чIалан иесивал авунин кардик гьар садалай алакьдай пай кутан.”

Гьакъикъатдани “Самур” журналди шумуд йисар я дидед чIалаз, хайи литературадиз иесивал ийиз. Чи виринриз сейли шаир Жамидина регьбервал гузвай эхиримжи йисара вири жуьредин алакьунар авунин, вичин къуватрин гьайиф татунин нетижада халкъдив вичин ери кьвердавай хъсан хъайи журнал агакьна.

Журналдин юбилейдин нумрада Дагъустандин халкъдин шаир Расул Гьамзатован, А.Даганован ва маса машгур ксарин тебрикар чапнава. Ина гьакIни чи тIвар-ван авай алимар А.Гюлмегьамедован “Лезги чIал: феи рехъ, авай гьал”, С.Бедирханован “Лезги Агьмедан муьгуьуббатдин лирика”, М.Вагъабован “Милливал миллетдин абур я” тIварар ганвай макъалаярни чап хъанва.

“Самур” газетдин коллективди “Самур” журналда кIвалахзавай чи кьелемэгьлийриз яратмишунин рекъяй мадни чIехи агалкъунар тIалабзава. Вун чи Самур вацI хъиз гьамиша аваз хъуй “Самур” журнал!

ХУЬТIУЬЗ КЫТВАЛ ЖЕДАЧ

Эхиримжи йикъара республикадин агъалияр электрикдин энергиядалди таъминарунин рекъяй гзаф крар кьилиз акъудзава. Алай вахтунда “Азеренержи”ди хуьтIуьз гьазурвилер аквазва. Гьа и ниятдалди станцияр гьихътин гуьнгуьна аватIа чирзава ва татугайвилер арадай акъудзава. ГьакIни цийи станцияр кардик кузтава.

“Азеренержи”диз регьбервал гузвай ксари лугъуз-вайвал, зулун ва хуьтIуьн варцара республикадин вири районар электрикдин энергиядалди таъмин жеда, виликан йисара хъиз энергиядикай кьитвал жедач.

Захадай сад акъатда,
минтикъдай кьвед,
Лезги халкъдин мисал

Виликан йисарилай тафаватлу яз, эхиримжи кьад-кьанни цуд йисан кьене лезгийри чпин тарих, меденият, члал чирунин рекьяй гзаф члехи агалкьунар кьазанмишнава. Магачкъалада, Бакуда, Москвада, Санкт-Петербургда, гьакни Германияда, Туьркияда ва маса кьецепатан уьлквейра лезгийрин гьакьиндай шумудни са ктаб чапдай акъатнава. Тварван авай алимар, тарихчяр, этнографар дегь заманайрилай кьил кутуна лезгийрин пун дериндай чириз алахъзава.

Чи члалахъ ялзавай алимар Германияда генани гзаф ава. Лезги члалай диссертацияр хвенвай немс алимар вириризе сейли я. Чкадин алимрихъ галаз санал Германияда яшамиз жезвай лезгийри хайи члал ва тарих чирунихъ гелкъевезва. Абурукай садни Бонн шегьерда яшамиз жезвай Илгьам Гьажимурадов я.

Хайи члалални тарихдал гзаф рикл алай, вичихъ абурукай дерин чирвилер авай И.Гьажимурадова немс члалалди "Der unverstandene Kaukasus" твар ганвай ктаб чапдиз гьазурзава. Ада и ктаб "Неизвестный Кавказ" твар гана урус члалални элкъурнава. Авторди тек са лезги члалаз ваь, гьакни Рагъкъечлдай патан Къафкъаздин маса халкъарин члалариз талукь ахтармишунар кьиле тухванва ва са кьадар дигмиш хьанвай месэлаяр кьарагьарнава. Ина Дагьустандин са бязи халкъар арадиз атуниз ва этнонимиз талукьарнавай кьилди члук ава. И члукуну авторди немсерин

Ф.Хоммель, А.Сейс, Г.Хюс-тинг, Ф.Борк, Э.Форре хьтин вириризе

**ГЕРМАНИЯДИН
ЛЕЗГИЙРИ ХА-
ПЧИИ ЧЛАЛАКАЙ
ЯГАТЬУРЗАВА**

сейли члалан алимрин фикирал бинеламиш хьана ихьтин суалриз жавабар жагьуризе алахъзава: "Къафкъаздин члаларин группадик акатзавай халкъар эхиримжи 5 агьзур йисан кьене кьулукь финин себеп вуч я? Нах-Дагьустан члаларин Вилик Азиядин "кьенвай" члаларикай хетт, хуррит члаларихъ галаз гьихьтин алахъаяр ава?"

Автордин фикирдалди чи эрадал кьедалди IV агьзур йисан эхирилай кьил кутуна Гьинд океандин кьураматрай Вилик Азиядиз атай шумерри чкадин лезги члалан халкъаривай хейлин гафар кьачунай. Ада шумер ва лезги члала чпин манаяр сад тир цудралди гафар мисал яз кьалурзава.

Илгьам Гьажимурадов вичин ктабда ихьтин фикирдал кьевезва: Члалан алимри са шумуд виш йисан кьене члалара гзаф дегишвилер кьиле фида ва гьатта гафарин лексический ва морфологический составарни цийи кьилелай туькьур жедда лагьай фикир са акьван бегьемди туш, вучиз лагьайтла эхиримжи 4 агьзур йисан кьене лезги ва Дагьустандин маса члалара гзаф

гафар дегиш тахьана ама. Гьавилай и члалар ахтармишдайла и жигьет фикирда кьуна кланзава. И фикир мадни са кардалди тестикъ жезва. Кьадим хеттин меркез тир Хаттушдай жагьанвай хетт кьинра гилан лезги члала менфят кьачузвай цудралди гафар ава. И месэладихъ галаз алакьалу яз Илгьам Гьажимурадова немс члалал мадни са ктаб чапдиз гьазурнава. А ктаб цинин йисан эхирда чапдай акъатнава. И ктабда хуррит члал Нах-Дагьустан члаларин лезги группадиз талукь тирди мадгилера тестикъ жезва.

Илгьам Гьажимурадован лезги ва Дагьустандин маса члалара авай са бязи гафарин этимологиядиз талукьарнавай фикирарни чпихъ ялдай бур я. Авторди кьивезвайвал, адан ният Къафкъаздин члалар мадни хьсандиз ахтармишун патал Европадин ва дуьньядин члалан алимрин фикир желб авун, абурувай герек тир кумек кьачун я.

Германияда яшамиз жезвай лезгийри ва дагьустанвийри ара датлана чпин милли медениятни теблиг ийизва. 2000-йисан февралдиз Бонн шегьерда "Дагьустанви руш" ансамблди члехи концерт гана. Ина кьиле феи медениятдин йиф кьедалди чкадин агьалийрин рикелай алатзава. И йиф кьиле тухун патал Туьркиядай тир, Германиядин чара-чара шегьерра яшамиз жезвай лезги, авар, адыгей эмигрантри гзаф зегьмет члугуна. Германиядин лезгийри ва ина яшамиз жезвай дагьустанвийри хайи члал ва меденият вилик тухун патал мадни члехи алахъунар ийизва.

"САМУР"

САД ЗА ЛУГЬУН, САД ВУНА ЛАГЬ...

Сад за лугьун, сад вуна лагь,
Вун Асретан Али яни?
Нуьгвед ич хьиз гьилиз атай,
Вун ахъайиз дили яни?

Кивалин вилик гьед аватна,
Чилер-цавар кана, вахар!
Ирид йисуз сир сад авур
Яр чарадаз хьана, вахар!

Дагьдин винел дагь жедай туш,
Тек таракай багь жедай туш,
Ярди атлай зи риклин кьил,
Рекьидалди сагь жедай туш.

За даklarдал вегьена вил,
Эл фена мад дугунава.
Члулав вилер авай гада,
Вун зи чанди члугунава.

Заз сура са сур атлут,
Шим галачир накьвадикай.
Булах хьанва ишедалди
Зи кьве вилин нагьвадикай.

Кьацу багьдиз эвична зун,
Чигед винел гел жезава.
Вуч кар ятлан чидач, вахар,
Зав гуьзел яр хьел жезава.

Ичин тара бегьер тагун,
Ам дугулрин бушвилай я.
Гада, за вахъ хукур тийин,
Ам зи риклин хушвилай я.

Кивал ацланва целеривди,
Таза ниси бул я, гада.
Хеб дагьларай эвичайла
Мехьерардай зул я, гада.

Куьлуьз-куьлуьз марф кьвазава,
Алахьна фий яд никелай.
Кьариблукьдиз акьатай яр,
Алатдани вун рикелай?

Лагьайди: Багьаханум ИСАКЬОВА.

ЧИР-ТЕЧИР

КЬИЛ ХУЬН ЧЕТИН ЖЕДА

Чи планетадин гьалар кьвердавай дегиш жезва. Санлай эхиримжи 100 йисан кьене гьаваяр са градус чими хьанва. Кьвери са шумуд йисуз чими-вал генани артух жедда. Гьа и кар себеп яз вирири инфекция гегьеншдиз чкшизва. Эхиримжи йисара Руанда, Гьиндистан, Колумбия хьтин уьлквейра начагьвилер са шумудра, Кеферпатан Пакистанда лагьайтца, вишра артух хьанва.

Гьаваяр чими хьунухъ Урусатдихъ, Скандинавиядин уьлквейрихъ, Канададихъ, Кьиргьизистандик генани чшехи зарар хкшада. Инра флорадинни фаунадин гьар 10 жуьредикай 7 жуьре юхдиз акьатда. Хьвадай яд агакьдач, недай-хьвадай заттар кьадра багьа жедда.

ХАЛИСАН АВТОР ЖАГЬАНВА

XX виш йис тарихда илимдин рекьяй чшехи агалкьунрин асир хьиз гьатнава. Амма алимри лугьузвайвал, илимдин агалкьунар кьазанмишнавай са бязи халисан авторин тшварар гьелени малум туш. Халисан авторар вужар ятца гила чир жезва. На лугьумир, нисбетдин теориядин авторни Альберт Эйнштейн туш кьван. Ада и теория вичин Италиядай тир дуст Олинто де Преттодай чьунуьхнава. 1921-йисуз Эйнштейна Нобелан тшварунихъ галай премия кьачудайла Олинто де Претто чшехи мусибатдик акатна гьелек хьанва.

Теория Олинтодиз талукь тирди субут авун патал алимри Эйнштейна вичин эсерда дустуниз кьалурнавай разивал мисал яз кьалурзава: "Зун Квез гьамишалух буржлу я. Куьне заз лугьуз тежедай кьван чшехи куьмек авуна."

Уба течирдаз
бубани чир жедач.

Лезги халкъдин мисал

КИАНИБУР СА СУРА КУЧУКНА

Алай йисан 30-августдиз Кцлар райондин Хьилерин хуьррай тир кьве жегьилди - Бегьруз Ярметова ва Самира Сафаровади чеб тама тарцай кудна. И мусибатдин хабарди хуьруьнбурун рикл тарна.

VII синифдиз акьатайла хайибурухъ галаз Сумгаитдай хуьруьз куьч хьайи Бегьрузади вичихъ галаз са мектебда, са синифда клелзавай, са партадихъ ацукьнавай Самира кланзавайди, рушани адаз майилвал кьалурзавайди хуьруьнбуруз хьсандиз чизвай. Абуру мектеб акьалтарайдалай гуьгуьниз хизан туькьурун кьет авунвай. Амма 2000-йисуз Бегьруз аскервиле рекье гьатна. Аскервилей ада Самирадал муьгуьббатдин чарар ракурна. Анжах етим руш гададин хизандиз, иллаки дидедиз кьабул тушир. Бегьруза вичин хайибур члалал гьанатлани, вучиз ятлани жегьилрин ниятди кьил кьунач. Эхирни са юкьуз абуру чпиз кьаст авуна. Тарцин кланик абуру ихьтин гафар кхьенвай чар тунвай: "Квез чун и экуь дуьньяда санал хьана клан хьанач. Гьич тахьайтла, а дуьньяда санал жеривал чун са сура кутур. Тахсиркаррихъ гелкъемир."

ни демер гьамишанда хьиз гур хьана клан я! Ибур чи

**ЧИ ХУЬН ГЕР
ДЕ ШИШ
ЖЕЗВА...**

халкъдиз хас виридалайни члехи мярекатар я. Са манида лагьанвайвал:

Чина мехьер - сувар я,

Чина кьуьлер - гьунар я.

И суварихъ вири эл - кьуьуз-жаван, руш-гада, паб-аял киватл жедай. Гила лагьайтла, деминиз са акьван инсанар кьевезмач. Виликан кьегьвал гадирини рушари ийидай кьуьлерни амач. Демин юкьвал чпиз клама кьван хкадарзавай са кьве пиян жегьил я ваз аквадайди.

Виликан йисара гьаятар ачухди тир, я абурухъ часпарар, паруярни авачир. Садбуру чпин гьаятдин часпар тирвал майвадин тарар ва я кьизил-гуьлер цадай. Кьуншиди чина хьвер аваз салам гудай, кефер-гьалар хабар кьадай, герек тирла гьечедал фидай. Гила лагьайтла, кьуншидин чин ахквамач. Вучиз лагьайтла хуьруьнбуру кьванцин паруйрикай часпарар члугун-

ва. Я гьаятра виликанди хьиз са акьван мал-кьарани авач.

Инсанар хуьруьн мярекатрихьни рикливай эгечизамач. Варцаралди кьунширин, ярар-дустарин гьалдикай хабар такьазвай ксарни авачиз туш. Садбуру кьванцин паруйрин арада чпин "гьевечи дуьнья" туькьурнава, телевизордин вилик югь акьудзава. Гьа ик инсанрин араяр кьайи жезва, яргал жезва са-садавай хуьруьнбуру...

Лезги хуьр лезги адетарни ацукьун-кьарагьун мукьфудалди хуьзвай макан я. Хуьруьнбуру хайи адетар рикелай ракуррайла бес шегьерра, пата-кьерехда яшамиз жезвай лезгийри абур гьикл хуьрай? Инсанди вичин бубаяр, абурулай ирс яз амай адетар садрани рикелай ракурна кланзава. Ша, и кардин гьакьиндай хьсандиз фагьум ийин чна, лезгийри!

Лена ШИХКЕРИМОВА,
Дагьустандин Гьукуматдин
Университетдин
Бакудин филиалдин
III курсунин студент.

Редакциядай: Чи клелдайда вичин макьалада гзаф важиблу месэла кьарагьарнава. Гьавилай чна "Самур"дин клелдайбурувай и месэладин гьакьиндай чпин фикирар малумарун тлалабзава.

Xəbərlər

SONUNCU XƏBƏRDARLIQ

Rusiya Federasiyasının prezidenti V.Putin ölkədən milyard dollarla pul aparacaq maqnatlara sonuncu dəfə xəbərdarlıq etmişdir. Ölkədən aparılan külli miqdarda kriminal pullar Rusiyaya qaytarmalı və yaxud da həmin vəsaitdən həmişəlik məhrum olmalıdır. Cinayətkar maliyyə oğurlarının banklardakı pullarının dondurulması məsələsində Avropa ölkələri Kremli yekdilliklə müdafiə edir.

MARSLILAR KOSMİK GƏMİLƏRİ HƏDƏFƏ ALIR

ABŞ-ın "Mars Odyssey" kosmik aparatı böyük sensasiya doğuran kəşf edib. Marsdakı suyun haraya axdığı aşkar olunub. Su Mars qatının 1,5 metr dərinliyindədir. Əgər bu donmuş su ərisə, Qırmızı planetin üzərində bütünlüklə 500 metr dərinliyində okean yaranar.

İndi ABŞ, Rusiya, Çin, Yaponiya və başqa ölkələr Marsda lazımi ərazi tutmağa çalışır. Çünki gələcəkdə Yer kürəsini Marsda hökmranlıq edən ölkə idarə edəcək.

Kosmik aparat daha bir kəşf edib. Marslılar fəlakətdən qorunmaq üçün vaxtilə öz şəhərlərini planetin bir neçə kilometr dərinliyinə köçürmüşlər. Aparatın müşahidə etdiyinə görə vaxtında Marsın dərin qatlarından gülmüşü rəngli sirlə obyektlər çıxaraq uçur. İndiyə kimi Mars orbitinə çıxmış tədqiqat stansiyalarını da marslılar həmin obyektlərin köməyi ilə məhv etmişlər.

KOKOMO SƏSİ

Son vaxtlar ABŞ-ın İndiana ştatının əhalisi yeraltı səsdən bərk qorxuya düşüb. Belə səs ilk dəfə Kokomo şəhərində qeydə alındığına görə onun "Kokomo səsi" adlandırılıblar. Hökumət üç ildir ki, səsini yerini təyin etmək üçün yüz min dollarlarla pul sərf edir. Amma hələlik heç bir nəticə yoxdur. Səs isə əhaliyə dinclik vermir. Həmin səs eşidiləndə evdəki stul, stol və digər mebellər öz-özünə sökülür, əhali vahiməyə düşür.

Kokomo səsi evləri uçurmaq gücünə malikdir. Mütəxəssislərin fikrincə Sankt-Peterburqda binanın uçmasının səbəbi də kokomo səsidir. Bu səs olan ərazidə ekoloji tarazlıq pozulur, yaşıllıq məhv olur.

ƏN ÇOX YEYİLƏN MEYVƏ

İdmançıların ən çox yedikləri meyvə banandır. O, insana əlavə güc və enerji verir. Uimbldon turnirində tennisçilər ən çox bananla qidalanıblar. Bu meyvə qan təzyiqini normallaşdırır, beyin və ürək-damar sisteminin fəaliyyətini yaxşılaşdırır. Meyvənin qabığı isə əvəz edilməz gübrə sayılır.

Avropada ən çox banan yeyən ölkə Almaniyadır. Son on iki ay ərzində burada bir milyard tona yaxın banan yeyilib. İkinci yerdə Böyük Britaniya durur. Burada 725 min ton həmin meyvədən istifadə edilir. Britan ailələrinin 95 faizi hər gün banan alır.

NEFT BARONLARI SƏDDAMI XİLAS ETMƏK İSTƏYİR

Yaxın Şərqdə Səddam hüseyinlə müharibəyə ciddi hazırlıq görülür. ABŞ-ın hərbi yük gəmiləri hər gün sahile çoxlu hərbi texnika və sursat boşaldır. Əməndə iri britan hərbi birləşməsi yerləşdirilib. Lakin ingilis tanklarının mühərrikləri isti səhra mühitinə tab gətirmir və hər manevr zamanı xeyli texnika sıradan çıxır.

Müttəfiqlərinə hələ də döyüşə hazırlaşmaq imkanı verən Corc Buş İraq üzərinə hücumun noyabrda tez başlanmayacağını bildirib.

Moskvada isə İraqda bizneslə məşğul olan rusiyalı neft baronlarının fəallığı gündən-günə artır. Səddam hüseyin onlara yeni neft yataqları vəd edir. Eyni zamanda bildirir ki, SSRİ-yə olan milyardlarla borcunu Rusiyaya qaytaracaq. Ona görə də rusiyalı neft baronları Putindən tələb edirlər ki, diktatoru devirməkdə Buşa maneçilik törətsin.

XÜSUSİ XİDMƏT ORQANLARI TERRORÇULARA KÖMƏK EDİB

Böyük Britaniyanın baş naziri Toni Bler çıxılmaz vəziyyətə düşüb. O, ölkənin Mi 6 kəşfiyyatında araşdırmalar aparmalıdır. Bu xüsusi xidmət orqanı "Al-Kayd" təşkilatının fəaliyyətini maliyyələşdirənlərdən biri olub. Hələlik onun terrorçulara 100 min funt verdiyi bildirilir.

Britaniya Kəşfiyyatının zabiti Devid Şeylerin verdiyi məlumata görə gizli ingilis agentləri ərəb terrorçularını ilə həmişə yaxından əlaqə saxlamış və onun əli ilə islam qruplaşmasına dəfələrlə pul ötürmüşlər. Terrorçuların ziyan çəkmiş Amerika vətəndaşlarının iddiasına əsasən Mi 6 onlara dəymiş zərəərə görə bir neçə milyard dollar pul ödəməli olacaq.

1920-ci ildə, 12 yaşında Moskvanın tanınmış xoreoqrafları qarşısında imtahan verərək, Moskva Xoreoqrafiya Məktəbinə daxil olmuş, yeddi il burada təhsil aldıqdan sonra birbaşa Moskva Böyük Teatrının balet truppasına qəbul olunmuş, bir neçə il ərzində Böyük teatrın ulduzu kimi bütün dünyada tanınmış ləzgi qızı Alla Cəlilovanı keçmiş SSRİ-nin dünya şöhrətli sənətkarları "yenilməz balerina", "xarakter rəqslərinin ən yaxşı ifaçısı", "füsunkar Alla", "Lezginkanı dünyaya sevdirmiş cəsür pəri" adlandırmışlar.

XX əsrin 30-40-cı illərində nəinki Sovet mətbuatında, həmçinin bir sıra xarici ölkələrin qəzet və jurnallarında A.Cəlilova xarakter rəqslərinin ən istedadlı ifaçılarından biri, həmin rəqsləri inkişaf etdirmiş balerina, müxtəlif səhnə əsərlərində rus, ispan, macar, ləzgi, hind və şərq rəqslərinin ən yaxşı ifaçısı kimi yüksək qiymətləndirilmişdir. Lakin 25 il Böyük Teatrın səhnəsində solist kimi çalışmasına, dünya balet ulduzları sırasına çıxmasına baxmayaraq, "böyük millət" in nümayəndəsi olmadığına görə o dövrün bəzi şovnist məmurları görkəmli sənətkarın "SSRİ xalq artisti" adına və Lenin ordeninə layiq görülməsini rəva bilməmiş, o, "DMSSR-in əməkdar artisti" adı və "Şərəf nişanı" ordeni ilə kəfayətlənməli olmuşdur. Lakin görkəmli balet ustası, müəllimi Vasili Tixomirovun qeyd etdiyi kimi, "Alla Cəlilovanın balet sahəsindəki xidmətləri, dünya balet sənətinə verdiyi töhfələri ən yüksək tərifə və mükafata layiqdir."

İLK GÖRÜŞ, İLK SÖZ

Otuz dörd il əvvəl onunla görüşməyim indi mənə yuxu kimi gəlir. O vaxt iri və qara gözləri, qəşəng çöhrəsi, hündür, şux qaməti ilə diqqəti cəlb edən, son dərəcə nəzakətli davranışı, ürəyə yatımlı səsi olan bu qadını görəndə heyrətimi gizlədə bilməmişdim: "Necə gözəl qadıncıdır! Otuz-otuz beş yaşı ancaq olar. Amma redaktor deyirdi ki, yaşıdır..." Əsliyə redaktor haqlı idi və müsahibim həqiqətən də 60-ı haqlamışdı. Amma özünü yaxşı saxladığından çox cavan görünürdü. Cəmi bir neçə ay rayon qəzetində işləyən gənc müxbir üçün bunu dərk etmək bəlkə də asan deyildi...

1968-ci ilin aprel ayının son günlərində çalışdığım "Qızıl Qusar" qəzetinin redaktoru, istedadlı jurnalist Nüsrət Mustafayev məni yanına çağıraraq dedi: "Məşhur balerina Alla Cəlilova sabah Dərbəndə gələcək və oradan Axtıya yollanacaq. Onunla görüş, qəzet üçün müsahibə hazırla." Görüş qısa olsa da, xeyli qeydlər etdim və böyük sənətkar haqqında ilk sözümlü dedim. Amma müsahibə işiq üzünü görmədi. Səbəbini də öyrənə bilmədim, çünki bir neçə gündən sonra ordu sıralarına yola düşdü. Ordudan qayıdıqdan sonra məlum oldu ki, "Alla Cəlilovanın gəlişinin işıqlandırılması yuxarıdan məsləhət bilinməyib..." Aradan bir insan ömrü keçməsinə baxmayaraq, ilk qələm təcrübəmdən bəzi anları xatırlamağı qərara aldım.

ŞILTAQ QIZ

- Uşaqlıqda şiltaq qız idim. Rəqs etməyi çox sevirdim. "Lezginka" da elə süzürdüm ki... Atam öyrətmişdi mənə onun sirlərini. Özü məharətlə rəqs edirdi. Hələ onun kimi "Lezginka" da oynayan ikinci adam görməmişəm.

Onun mülayim, həzin səsi məni sehrlemişdi. Elə bil şirin bir musiqi dinləyirdim.

- Bilirsiz, Don Kixot olmasaydı, mən də balerina olmazdım.

- Necə?

- Hə, deyim. Atam Abdul Qay Axtıda doğulub. Qədd-qamətli, qüvvətli, yaraşlıq olduğu qədər də ağıllı idi. Əsil ləzgi idi. 1903-cü ildə Moskva Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə qəbul olundu və bitirdikdən sonra Rusiya Xarici İşlər Nazirliyinin xətəri ilə onu Türkiyənin Qars şəhərinə göndərildilər. Bir neçə il burada çalışıb fərqləndiyinə görə atama Tiflisdə, Qafqaz canişinliyinin idarəsində məsul vəzifə verildilər. Mən də burada anadan olmuşam.

Beş yaşından atam mənə "Lezginka" nı rəqs etməyi öyrədirdi. Çox məşğul olduğuma görə anam narahatlıq keçirir, "uşağı çox yorma" deyirdi. Yorulsam da, öyrənməyə həvəsim vardı və bu, gələcəkdə karıma gəldi. Səkkiz yaşım olan da, yəni 1916-cı ildə valideynlərimlə birlikdə Moskvaya səfər etdim. Burada bir neçə gün qonaq qaldı. Atam incəsənət həvəskarı idi və böyük şəhərdə olarkən bizi tez-tez teatra aparırdı. Bir gün onunla "Don Kixot" baletinə baxmağa getdik. Baletdəki möcüzəli, oynaq rəqslərə heyran oldum. Xoşbəxtlikdən iki ildən sonra həmişəlik Moskvaya köçdük. Burada xoreoqrafiya məktəbinə imtahan verəndə 12 yaşım vardı. Anam balerina olmağımı istəmədi. Atam köməyimə gəldi. "həvəsi varsa, qoy getsin, nəticəsi pis olmaz", -

hər ağacda bar olmaz.

Azərbaycan atalar sözü

ların əlindən tamaşanı davam etdirmək mümkün deyildi. Bu uğurum haqqında çox yazıldı və o, uzun müddət yaddaşlarda iz buraxdı. Açıqlığı deyim ki, "Lezginka" mənə dünya şöhrəti gətirdi. O vaxta kimi mənə "ispan rəqslərinin ən yaxşı ifaçısı" hesab edən mətbuat həmin sözləri "Lezginka"nın qeyri-adi ifaçısı kəlmələri ilə əvəz etdi.

Həmin uğurdan sonra yüzlərlə pərəstişkarım tamaşalarımın müntəzəm gəlməyə başladı. "Məcnunların" isə birə iki artdı. Nəhayət, səbri tükanən qardaşım onlardan biri ilə tutaşdı. O da Baki kimi qədd-qamətli idi. Amma qardaşımın yumruğuna cavab vermədi. Baki daha bir neçə zərbə endirdi. Qarşısındakı adamın ona əl qaldırmadığını görəndə sustlaşdı. Həmin adam heç nə olmamış kimi nəzakətli dedi: "hirsin soyumayıbsa, yə-nə vur. Amma mən bu füsunkar qızı qəlbən sevirəm. O da sevəsə necə olsun?" Bu sözlərdən bərk əsəbiləşdim: "Yenə başladı..." Amma qismət belə imiş, sonradan həmin adamla, Sergey Kasterinlə ailə həyatı qurduq. O, görkəmli alimdir, çoxlu kəşfləri var.

- Övladlarınız haqqında nə deyə bilərsiniz?

Allanın çöhrəsinə pərişanlıq çökdü: - Təəssüf ki, tale mənə övlad nəsis etmədi. Qardaşım uşaqları ilə təsəlli tapıram, onları övladların kimi sevirəm...

34 İL ÖTƏNDƏN SONRA

İndi çox qaranlıq mətləblərə işiq düşüb. Bədxahlıq millilik, milli ruh, milli qürur hissi qorxudurmuş. İncəsənət aləmində yüksək zirvələri tətəh etmiş sadə ləzgi qızının şöhrətinə kölgə salanların "xidmətləri" nəticəsində onun həyat və yaradıcılığının bir çox səhifələri hələ də

qaranlıq qalıb. Müxtəlif təsirlərə və təzyiqlərə baxmayaraq, xalqına, vətəninə məhəbbət hissləri onu heç vaxt tərk etməyib. Dağıstanda ilk balet məktəbinə açmağa çalışıb, üz.

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

BÖYÜK TEATRIN ULDUZU

məşhurlaşdı. Bəzi tənqidçilər yazdılar ki, "belə füsunkar qızın baletdə xarakter rəqslərini yox, klassik rəqsləri ifa etməsi məqsəduyğundur." Başqa fikr də söylənilirdi: "füsunkar Alla xarakter rəqsləri üçün yaranıb." Sözü düzü, çağşın vəziyyətdə idim: "Nə etməli? hansı tərəfi dinləməli?" Nə yaxşı ki, müəllimim Vasili Tixomirov köməyimə gəldi: "Sənə ancaq xarakter rəqslərini məsləhət götürürəm. Onlar elə bil sənin üçün yaranıb." Bununla da qərarım qətiləşdi. Amma mətbuatda "füsunkar qız" adlanmağım başıma bəla olmuşdu.

Hər dəfə tamaşadan sonra neçə-neçə pərəstişkar arxamca düşürdü. Qardaşım Baki bundan bərk əsəbiləşirdi. Onu bu "məcnunlarla" dalışmaqdan güclə qoruyurdum. "İblis" operasında çıxış edəndən sonra vəziyyət daha da gərginləşdi. Rubinsteynin bu əsərində "Lezginka" rəqsini ifa etməli idim. Tamaşaya hazırlaşanda mənə daim bir fikri təlqin edirdilər: "Lezginka" dünyanın ən iti, ən şux rəqsidir. Onu ifa etmək üçün xüsusi istedad lazımdır." Hər dəfə bu sözlərdən sonra damarlarımda axan ləzgi qanı daha da coşurdu. Bütün varlığımı, qanımla, canımla sevdiyim "Lezginka" nı ifa edəcəyim günü səbirsizliklə gözləyirdim. Nəhayət, həmin gün yetişdi.

Mənə elə gəlirdi ki, səhnədə uçuram. Elə ürəklə, elə həvəslə rəqs edirdim ki... Yorulmaq nə olduğunu bilmirdim. Çalğıçılar sanki mənəndən geri qalır-dılar. Özümdə qeyri-adi bir qüvvə hiss edirdim. Zaldakılar məni gurultulu alqışlarla qarşılayaraq, ayağa qalxmışdı. Yərin saatdan çox belə davam etdi. Alqış-

amma böyük maneələrlə üzleşib. Buna baxmayaraq, ləzgi, lak və dargin teatrları üçün onlarca kadr hazırlayıb. Alma Ata Opera və Balet Teatru üçün ilk rəqqaslar truppasını hazırlayan da odur. Moskva Xoreoqrafiya Məktəbində, Şukin adına texnikumda pedaqoji fəaliyyət göstərdiyi uzun illər ərzində onun neçə-neçə yətiməsi səhnə ulduzuna çevrilib.

1947-ci ildə Böyük Teatrın yubileyi ilə əlaqədar hazırlanmış bukletdə Alla Cəlilovanın adı dünyanın görkəmli sənətkarları sayılan F.Şalyapinin, L.Sobinovun, S.Messererin, O.Lepesinskayanın, S.Qolovkinanın adları ilə yanaşı qəzilib, onun xarakter rəqslərinin əvəz edilməz ifaçısı olduğu xüsusi qeyd edilmiş.

Rusiyanın tanınmış sənətsünası Svetlana Şilo 2000-ci ildə Alla Cəlilovanın həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi məqalələrdə haqlı olaraq qeyd etmişdi: "Don Kixot", "Bayaderka", "Polovets rəqsləri", "Knyaz İqor", "Zoluşka", "Qu gölü", "Şelkuncik", "Rusalka", "Traviata", "Raymonda", "Lakma" kimi məşhur səhnə əsərlərində ispan, rus, qaraçı, macar, hind, həmçinin neçə-neçə digər milli xarakterləri açan rəqslərin ən yaxşı ifaçılarından sayılan Alla Cəlilovanın sənətkarlığı dünya səviyyəsində nümunə göstərilə bilər. O öz sənəti ilə sübut etdi ki, həqiqi istedad və xeyirxahlıq istənilən milli mühitə yol tapa bilər... O özünü bir xalqın - ləzgi xalqının övladı sayırdı. Amma sənəti ilə neçə-neçə xalqa xidmət edirdi və həmin xalqlar da onu öz övladı kimi sevirdi."

Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV

АЛИ МУСАЕВ НАГРАЖДЕН ОРДЕНОМ ФРАНЦИИ

Недавно в посольстве Франции состоялась почетная церемония вручения государственных наград Респуб-

лики Франции гражданам Азербайджана. За вклад в развитие науки и искусства Франции был награжден доктор филологичес-

ких наук профессор Али Мусаев. Он удостоен ордена "Командор". Этот орден с конца XVIII века вручается искусствоведам и литераторам - языковедам и приравнивается к ордену "Почетного легиона", который присуждается политическим деятелям.

Посол Франции в Азербайджане госпожа Шанталь Пуаре вручая эту почетную награду, подчеркнула, что в Азербайджане впервые этой награды были удостоены известный писатель Рустам Ибрагимбеков, а также ректор Музыкальной Академии профессор Фархад Бадалбейли. Али Мусаев, долгое время проработавший в Алжире, напи-

сал более 60 научных трудов, посвященных изучению французского языка. В 1995 году в Париже были опубликованы гезели Низами Гянджеви, переведенные им на французский язык, а в 2000 году вышел в свет французско-азербайджанский словарь, подготовленный им.

Госпожа Пуаре пожелала проф. Мусаеву дальнейших успехов в его творческой жизни.

"Академической Пальмы" были удостоены сотрудница посольства Франции Азельма Гасанова, а также переводчик Гамлет Годжаев.

АЗИЗРИН СЕВДА

ЛЮДИ БОЯТСЯ ЖИТЬ ВЕЧНО

В своем докладе Джеймс Ваупель, директор лаборатории выживания и долголетия в Университете города Дьюка отмечает, что с XVIII века средняя продолжительность жизни в развитых странах выросла больше чем вдвое - с 30 до 65 лет для мужчин и до 75 для женщин. Долше всех на земле живут японские женщины - в среднем 85 лет. Сейчас продолжительность жизни увеличивается, как подсчитали ученые, на 3 месяца каждый год. Если так пойдет и дальше, то через полвека достижение 100-летнего возраста будет уже не исключением, а правилом.

Исследователь убежден, что и 100 лет не предел. Раньше люди просто не могли вообразить себе собственную жизнь, продолжающуюся за столетним порогом. Заниженная оценка своих возможностей отрицательно сказывалась на здоровье. Дожив до 90 лет, человек начинал подсознательно готовиться к смерти. В ответ возникла та или иная болезнь, уносившая его в могилу.

Но когда 100 лет станут нормой, никто уже не будет на старости лет считать, что живет слишком долго. В результате крайний предел жизни наверняка отодвинется еще дальше.

Onunla söhbət edəndə sanki başqa aləmə düşürsən. zəngin dünyagörüşü, savadı, özü-nəməxsus şer-sənət dili və şirin yumuru ilə hamının qəlbinə yol tapır. İlk dəfə gördüyü insanla da elə səmimi görüşüb hal-əhval tutur ki, sanki neçə illik tanış, həmsöhbətdir. Nurlu çöhrəsindən əs-kik olmayan təbəssüm onu daim sən və qayğısız göstərir. Amma dağ boyda dərdi var. Vətən dərdi! Müvəqqəti olaraq hərbi geyimi-ni çıxarsa da, qəlb daim doğma torpaq uğrunda yeni döyüşlərə atılmaq arzusu ilə döyünür. Boya-başa çatdığı Ağdamı son ana kimi qoruyanlardan biri olub. Ev-əşiyini dağıtmış ağır top mərmiyələri də, aldığı güllə yaraları da onu sarsıda bilməyib. Yüzlərlə yaralı döyüş meydanından çıxaraq, ölümün pəncəsindən xilas edib. Neçə-neçə həmyerlisi ona bu gün də minnətdarlığını bildirir: "Sağ olsun, məni yenidən həyata qaytarıb. Bütün ailəmizi mərmilərin altından çıxarıb. Ağır yaralanmasına baxmayaraq, bir neçə nəfəri düşmən pəncəsindən qurtarıb. O, əsl qəhrəmandır."

QƏHRƏMAN KİMİ UCALIB

Son sözlər uzun müddət yadda qalır. Medalı, ordeni ilə seçilən bözi adamlardan fərqli olaraq, doğma torpağı son damla qanı-nadək qorumağı özünün vətən-daşlıq borcu hesab edən, qəhrəmanlığı insana xas adı keyfiyyətlərdən biri kimi anlayan, vətən qarşısındakı xidmətlərini bayraq etməyi xoşlamayan Şunasib Mehdiyev xalqın gözündə çoxdan qəhrəman kimi ucalıb. Onun sözləri insanı rıqqətə gətirir: "Düş-mənə axıradək müqavimət gös-tərməyi qərara almışdım. Doğul-duğum torpağı son nəfəsədək qorumaq, orada ölmək istəyirdim. Ağır yaralanmasaydım, məni döyüş meydanından çıxarmasay-dılar, belə də olacaqdı. Hələ də inana bilmirəm ki, doğma yurdu-muz düşmən əlinə keçib. Belə davam etməz. Erməni işğalçıları oradan mütləq qovacaq, doğma el-oba uğrunda döyüşlərdə həlak olmuş vətən övladlarının qisasını mütləq alacaq."

Bu, Şunasibin ən böyük arzudur. Arzusuna çatacağına qəlbən inanır. "Həyatda çox arzulara qovuşmuşam, buna da qovuşacağam", - deyir. Amma özünün

etiraf etdiyi kimi, həyatda arzularına asanlıqla çatmayıb. Hələ orta məktəbdə oxuyarkən əmisi Əsgər Mehdiyevdən sənətin sirlərini öyrənməyə çalışıb. Ə.Mehdiyev Ağdamın ən yaxşı diş texniklərindən biri idi. Əmisi "hələ uşaqsan" deyib bir o qədər etibar etməsə də, 8-ci sinifdə oxuyarkən diş çəkib, diş düzəldib. Beləcə getdikcə püxtələşib.

Orta məktəbi bitirdikdən sonra tale onu Saratov şəhərinə gətirib çıxardı. Əvvəlcə tibb məktəbinə, sonra instituta daxil olmağı qərara aldı. Lakin qeydiyyatda olmadığı üçün sənədlərini qəbul etmədilər. Ona görə də

rik. Mənə qarşı belə laqəydlilik göstərilməsinə baxmayaraq, ruhdan düşmədim və bir müddət həmin yerlərdə işlədim. Sonra rayon maliyyə şöbəsinə patent götürüb evimdə xəstələri qəbul etməyə başladım. Rayonda cəmi iki-üç stomotoloq var idi. Amma işin öhdəsindən lazımcına gələ bilmirdilər. Ona görə də əhalinin əksəriyyəti mənim qəbuluma gəlirdi. Beləcə camaatın gözündə ucaldım..."

Beləcə Şunasib həkim əvvəlcə Ağdamda, sonra qonşu rayonlarda məşhurlaşdı. Bunun başlıca səbəbi odur ki, həmişə işini keyfiyyətlə görür, xəstələri lazımcına razı salır. Söhbətin bu yerində

qeydiyyatdan keçib işə düzəldi. Şəhər mərkəzi xəstəxanasında diş texniki işləməyə başladı. Planı üçqat yerinə yetirdiyini görəndə onunla maraqlandılar. Bir dəfə onun işindən razı qalan baş həkim Şunasibə dedi: "Tibb institutuna girsən yaxşı olar."

Özü həmin illəri belə xatırlayır: "Nə yaxşı ki, dünya yaxşı insanlardan xali deyil. Baş həkim də belə adamlardan idi. Ona dedim ki, kimya fənnindən zəifəm və ona görə də mənim üçün hələlik instituta imtahan vermək çətinidir. O, əlini kürəyimə vurub dedi: "Narahat olma, yaxşı bir müəllim taparam, səni imtahana hazırladırlar. İki-üç gündən sonra məni bir alman qadını ilə tanış etdi. O, həqiqətən də mənimlə yaxşı məşğul oldu və Saratov Tibb Institutuna imtahan verəndə kimyadan "5" aldım. Mən bu təmənnəsiz xeyir-xahlığı unuda bilmirəm. Altı il institutda təhsil alandan sonra təyinatla vilayətin Balasov rayonuna işə göndərildim. Beləliklə, ilk dəfə burada stomotoloq kimi fəaliyyətə başladım. Lakin bir müddətdən sonra, 1974-cü ildə ailə vəziyyətimlə əlaqədar Ağdama qayıtdım. Amma burada məni yaxşı qarşılamadılar. Rayonda ilk ali təhsilli stomotoloq olmağıma baxmayaraq, məni işlə təmin etmək istəmədilər. Çox get-gəldən sonra dedilər ki, vərəm dispanserində və psixi xəstələrin saxlandığı xəstəxanada yarım ştat iş verə bil-

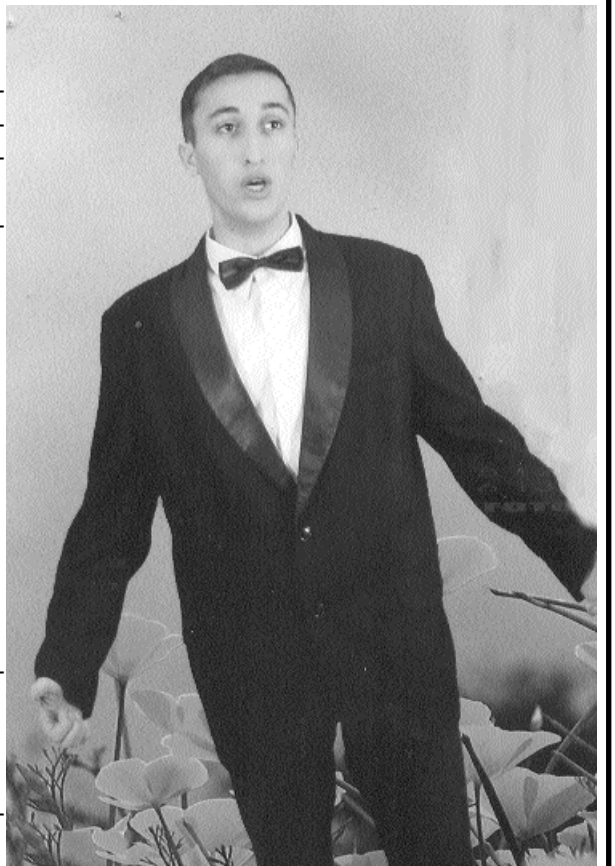
M. MƏLİKMƏMMƏDOV

Недавно в Баку

проходил фестиваль молодых исполнителей "Ипек йолу" организованный телекомпаниями "Мир" и "Спейс". Представители музыкальной молодежи из Азербайджана, России, Турции, Пакистана и других стран показали свое мастерство в различных жанрах музыкального искусства. 100 девушек и парней принимали участие в фестивале.

После трех туров в финал вышли самые талантливые исполнители. Зрительские симпатии завоевал драматический тенор, полюбившийся публике из концертов лезгинско-

ПЕРВАЯ ПОБЕДА

МОЛОДОГО ТЕНОРА

го ансамбля "Сувар", студент III курса Азербайджанской Музыкальной Академии Решад Ибрагимов. В классическом жанре он занял II мес-

то. "Sevgili canan" Узеира Гаджибекова в исполнении Решада надолго запомнится зрителям. А когда Решад исполнил известную итальянскую песню "О солие мио" зал просто гремел от аплодисментов.

Да, это пока первая серьезная победа Решада. Но многообещающий молодой тенор еще скажет свое слово.

ФАРИД ФАРМАНОВ

Салам-алейкум, мой уважаемый "Самур"!

Сегодня я был гостем вашего сайта (до этого я не знал про сайт) и мне очень понравилось! Спасибо вам! Я прочел все на одном дыхании. Особо хочу подчеркнуть статью про лезгинский язык и его немецких исследователей. Одним словом я буду регулярно бывать у вас в гостях на сайте!

Вспомнил одно стихотворение:

*Тарихакур, т'вар-ванавай,
Чехивацявунчи, Самур.
Виклегьвиллизавачвитай,
КьегьгалСамур, векьиСамур...*

Удачи вам!

Муслим С. С.
muslimss@mail.ru

Салам-алейкум!

Заметка о лезгинах в США была приятным сюрпризом. Я в Нью Йорке уже несколько лет, но об этих представителях моего народа слышу в первый раз. Буду признателен, если Вы можете мне выйти на контакт с кем либо из них. В отношении сайта "Самур" хотел бы предложить свою помощь в оформлении и развитии.

Аллагь кьез куьмек хьурай. Сагьрай.

webmaster@lezgi.com

Здравствуйте, уважаемый коллектив газеты "Самур"! От лица всех лезгин, пользователей сети интернет, а в частности от лица пользователей чата mIRC, канала

#lezgiland,
выражаем вам огромную признательность. Вы пишете

много интересного, и мы с каждым выпуском вашей газеты узнаём много нового о нас самих. Надеемся что ваш интернет сайт будет таким же популярным как и газета. Удачи вам.

Тофик Юсифов
yusifov@yandex.ru

Дорогие друзья, салам.

В данный момент я делаю сайт про Кусары (<http://kucap.narod.ru/>). Мне не хватает новостей

про мой город

лугьуз тежедай хьтин куьмек гузва. Куьн пара кьван сагь хьурай. Аллагьди кьез щичивал гурай. Зунни жувадай алакьдай куьмек гуз гьазур я. Куьн садрани галат тавурай, я Аллагь!

Парназ БАДАМОВА
parnasb@hotmail.com

"Самур" тшвар алаз зи хайи халкьдин чшалал газет акьудзавай дустар! Интернетда куь сайт акурла зун акьван шад хьана хьи, зи вилерал накьвар акь-алтна. Ахпа заз регьуьла вучдатца ни чир хьанач. Вучиз лагьайтца Баку шегьерда яшаминш жезватцани 1992-йи-салай акьатзавай чи газетдилай заз икь-ван гагьди хабар авачир. За гьасятда "Самур" кхьена. Куьн бахтлу хьурай. Куьн гьамиша аваз хьурай.

Акиф СЕЛИМОВ,
akifselimov@mail.ru

род, а также материалов. Могу ли я надеяться на сотрудничество с вами и получать от вас новости о моем городе и о лезгинах в Азербайджане?

Жду от вас ответа.

С уважением

Бекиров Руслан.
tira@privat-online.net

Салам-алейкум, "Самур" газет акьудзавай вахар, стхаяр!

За фадлай интернетда лезги чшалал газет жагьурзавай. "Самур" газетдин эхиримжи нумраяр авай сайт акурла зун гзафни-гзаф шад хьана. Чан жуванбур, куьне хайи дидед чшалал ктаб ва газет кшелдай мумкинвал авачирбуруз

САЛАМАР!

Поздравляю газету "Самур" с вхождением в виртуальный мир. Как автор двух статей вышедших в этой газете желаю коллективу редакции больших творческих успехов. Скоро постараюсь послать новые материалы о лезгинах в Турции.

Сагьрай.

Ильхам Мирзаоглы
milham@mail.ru

SOS!!!

ЧТО МЫ ПОКУПАЕМ?

За истекший период 2002 года проведено 124 лабораторных анализа по определению показателей качества продуктов питания. Так, проведены анализы по представленным образцам зерна и зерновой продукции, рисовой крупы, чая "Марьям Брокен" и "Финал Бест Бленд", подсолнечного и пальмового масел "Финал", томатной пасты, меда, в различном ассортименте минеральных и натуральных вод и соков, безалкогольных и слабоалкогольных напитков и составлены протоколы пробы о результатах анализов.

Показатель влажности взятых из розничной продажи образцов чая "Марьям Брокен" и "Финал Бест Бленд" не отвечали требованиям ГОСТ №1938-90, по расфасовке, маркировке и органолептическим показателям они не соответствовали оригиналу. Томатная паста производства Ленкоранского консервного завода (согласно этикетке) по показателю "сухие вещества" не отвечала требованиям нормативного документа.

Исследования показывают, что некачественная и вредная для здоровья человека продукция все еще находит путь на внутренний рынок.

Физико-химический, органолептический показатели взятых из торговой сети во время проведенного мониторинга и проанализированных образцов натуральной минеральной столовой воды "Гах-3" фирмы "Капитал-Н", газированной воды "Илису", принадлежащей фирме "Гюнеш", напитка "Абрикосовый" фирмы "Шарг ширнийяты", а также лимонадов "Вахтанг" и "Апельсиновый", напитка "Тархун", производитель которых не известен, не соответствовали стандартам, в принадлежащей физическому лицу Калимулову минеральной воде "Сеидсаф", воде "Шоллар" малого предприятия "Илдырым", лимонаде "Дюшес", принадлежащем фирме "Алем", были выявлены вредные для организма человека препараты.

В расфасовке большинства взятых образцов и наклеивании на них этикеток выявлены серьезные недостатки, на этикетках некоторых продуктов отсутствовали дата производства, срок хранения, номер нормативного документа, название и адрес производителя и пр.

В настоящее время осуществляются меры по устранению отмеченных фактов.

**Пресс-служба Министерства
Экономического Развития.**

КИТАЙЦЫ УКОРАЧИВАЮТ ЯЗЫКИ

В последнее время китайцы валом повалили к пластическим хирургам с просьбой удалить маленький узелок у них под языком. Азиаты уверены, что именно он виноват в том, что у них плохое английское произношение. А поскольку знание английского языка имеет очень большое значение для карьерного продвижения, то молодые китайцы предпочитают обращаться за помощью к медикам, а не мучиться годами над фонетическими упражнениями.

В КАЖДОМ КОМПЬЮТЕРЕ СИДИТ ФЭЭСБЭШНИК

За год в Европе полиция читает более миллиона компьютерных посланий, легко подключаясь к почтовым ящикам и отслеживая электронные отправления. Только в одной Великобритании под колпаком оказались 100 тысяч граждан. Фирмы, обеспечивающие связь по Интернету, сразу соглашаются сотрудничать с секретной полицией, о чем никогда не предупреждают своих клиентов. Аналогичные операции проводятся и в России, где спецслужбы берут под электронный колпак позорительных граждан, наивно считающих, что их электронная почта вне досягаемости для властей.

ДРЕВНИЕ КИТАЙЦЫ ЗАПУСКАЛИ В КОСМОС РАКЕТЫ

Группа из 9 исследователей, на днях отправленная в западную китайскую провинцию Цинхай для изучения

обнаруженной там недавно пирамиды, сделала смелое предположение, что загадочное архитектурное сооружение могло служить башней для запуска межпланетных кораблей. Сама пирамида поднимается над землей на 50-60 метров. В середине ее обнаружено углубление, а вокруг впадины размещаются трубы красно-коричневого цвета, такого же, что и камни окружающего пейзажа. Камни и трубы имеют причудливую форму, несколько труб ведут в расположенное рядом небольшое озеро. Образцы материала труб взяли на экспертизу, которая показала, что 8% их состава не поддается идентификации. Лиу Шаолин, один из инженеров, проводивших анализы, сказал:

- Результат взаимодействия железа с камнем свидетельствует о том, что трубы очень древние.

НОВОСТИ

Поэтому сама собой напрашивается гипотеза о том, что наши предки использовали сооружение для запуска своих межпланетных ракет.

ХВАТИТ ТРАТИТЬ ДЕНЬГИ НА ВИТАМИНЫ

Ученые из Оксфордского университета призывают отказаться от аптечных витаминов, поскольку от них нет никакой пользы. Подсчитано, что в одной только Великобритании люди тратят в общей сложности 175 миллионов фунтов на приобретение витаминных препаратов - и совершенно напрасно. Ученые обследовали 20 тысяч человек, регулярно в течение многих лет глотающих таблетки. Половина из них ежедневно принимала витамины С, Е и А, вторая половина глотала пустые таб-

летки. Через 5 лет выяснилось, что представители и той, и другой группы одинаково часто болели всем, чем только можно, и в одинаковой степени рисковали распрощаться с жизнью. Витамины оказались бессильны защитить их организм от сердечных болезней, инфаркта, инсульта и рака. Никакой пользы не принесли таблетки состоянию костей и зрения. Хваленый витамин Е, о котором говорят, что он способен приостановить отмирание мозговых клеток, вообще никак себя не проявил. Количество респираторных заболеваний в обеих группах оказалось тоже одинаковым. Мало того, у тех, кто пил "оздоравливающие" таблетки, даже немного повысился уровень так называемого "плохого" холестерина. Исследователи призвали население перестать выбрасывать деньги на дорогостоящие, но бесполезные витаминные таблетки и рекомендовали потратить сэкономленные таким образом средства на покупку свежих овощей и фруктов, которые действительно приносят пользу.

В ГЕРМАНИИ ЗАПРЕТИЛИ ЕСТЬ МЯСО

Германия стала первой страной в Европейском сообществе, которая закрепила в своей конституции право животных на жизнь. Такое решение депутатов бундестага вызвало ликование в стане зеленых и защитников прав животных, но повергло в уныние ученых, которые проводили медицинские опыты на животных, прежде чем предложить людям новые лекарства и косметические средства.

Поскольку теперь жизнь крыс, кроликов, собак и обезьян приравнена по ценности к человеческой, то непонятно, каким образом и на ком проверять действие новинок в области генной инженерии, биологии, фармакологии и даже в автомобильной и авиационной промышленности, что может привести к замедлению развития всего человечества.

Некоторые депутаты заявили, что нелепое решение парламента вызовет неразбериху и хаос. Ведь окрыленные первым успехом зеленые могут пойти до идеи запретить выращивание скота на мясо и таким образом сделать всех немцев вегетарианцами, что наверняка вызовет социальные потрясения.

НОВОСТИ

ПТИЦЫ НЕ ЗНАЮТ КУДА ЛЕТЕТЬ

В Подмоскowie орнитологи с озабоченностью наблюдают аномальное явление. Парящие в высоте косяки перелетных птиц, ориентирующихся по магнитному полю Земли, вдруг ломают ряды, и стая начинает с криками вращаться на месте, как-будто слепые птицы потеряли направление полета.

Ученые уже паникуют по поводу сдвигов в магнитном поле Земли. Исследование земной коры показало, что через определенные промежутки времени Северный и Южный полюсы меняются местами - Северный становится Южным, и наоборот. Последний раз такое случилось 780 тысяч лет назад, и сейчас, судя по всему, начинается снова. Ученые пока не знают, как все объяснить, последствия такого явления могут быть катастрофическими.

Происходящие аномалии уже снизили силу магнитного поля Земли на 30%, и если так пойдет и дальше, то в ближайшие десятилетия оно вообще исчезнет. Ученые склонны предполагать, что сейчас Земля находится на пути к смене месторасположения полюсов, о чем свидетельствует их более чем 100-километровый сдвиг, повлекший за собой изменение климата.

ЛОПАТА - ЛУЧШИЙ ТРЕНАЖЕР

Ученые пытаются понять, почему люди, занимающиеся трудом на своих садовых участках, существенно улучшают свое здоровье. Исследования подтвердили существование феномена садовой терапии, и теперь уже некоторые доктора прописывают своим пациентам курс копания в земле, после чего удивительным образом нормализуется давление и пропадают хронические заболевания.

Уже на первых стадиях исследований выяснилось, что зачастую соприкосновение с землей приносит больше пользы, чем всевозможные тренажеры. Не случайно сейчас в Европе садоводство становится самым популярным хобби, которым занимаются десятки миллионов людей, а телепередачи, посвященные садоводству, превзошли по популярности шоу типа "За стеклом". Еще в XVIII в. в британских госпиталях применялся курс лечения на грядках, его использовали для излечения психических заболеваний. Особенно продлевают жизнь уход за цветочными клумбами и выращивание овощных культур. Предполагается, что дело здесь в соприкосновении с живой силой, которую несут сама земля и растения, питающие человека энергией.

БАНАН ПОМОЖЕТ СТАТЬ МАТЕРЬЮ

Иногда ученые перестают пугать граждан появлением новых вирусов и астероидов, и переходят на более приятные темы. Например, недавно они нас порадовали тем, что бананы не только питательны и улучшают память, но еще и спасают от болезней сердца. Один банан в день, оказывается, может полностью уберечь от инфаркта.

Бананы особенно помогают пожилым людям. Выяснилось, что очень полезны они и для будущих мамаш перед родами, а главное - в большом банане всего 95 калорий, что идеально для тех, кто хочет сохранить фигуру и запастись энергией.

ЦВЕТЫ БЕРУТ ПРИМЕР С САДОВНИКОВ

Владелец поместья в Южной Англии Геррит Уильямсон утверждает, что растения имеют разум и различают тех, кто за ними ухаживает. Когда садовником у него был коротышка, цветы и кустарники не очень тянулись ввысь. А когда выпаливать грядки и поливать цветы стал долговязый верзила, растения как по команде выросли высокими.

- Если же мне надо, чтобы кусты или бутоны были как можно пышнее, я нанимаю в садовники толстяка, - пишет Уильямсон.

Камалуддин Гаджиев является одним из известных российских ученых, чьи труды издаются и переиздаются большим тиражом в Москве во многих странах мира. Его книги некогда незалеживаются на прилавках магазинов, они молниеносно раскупаются. Многие его труды переведены на различные языки мира. Она является преуспевающим политологом современности, по его учебникам студенты во многих странах мира изучают основы этой науки.

Камалуддина Сиражуддиновича в Москве найти не так-то просто. Ведущего специалиста Института Мировой Экономики и Международных Отношений, преподавателя кафедры политологии МГУ им. М.В.Ломоносова К.Гаджиева часто приглашают читать лекции в Нью-Йоркский, Ганноверский (штат Огайо) университеты, в Католическую Академию при Мюнхенском университете, в Берлинский университет им. Гумбольта, в университет Перуджо в Италии... Он удивительно красиво читает лекции на русском, английском, немецком, итальянском языках. В совершенстве владеет арабским и фарсидским языками.

Последние четыре года, каждый раз, находясь в Москве, я искала случая увидеться с этим ученым, написать о нем, но увя, не получилось. Наконец этим летом, совершенно случайно я дозвонилась к нему. Услышав в трубке голос, говорящий с типичным дагестанским акцентом, я механически перешла на лезгинский язык. Он пригласил меня сейчас же приехать на работу, потому что завтра вылетает за границу.

В приемной Института Мировой Экономики и Международных Отношений дежурный милиционер выпускает для меня пропуск и с улыбкой спрашивает:

- К лезгину идете?

Услышав от меня одобрительный ответ он отзывается о нем с симпатией. Да, приятно слышать добрые слова о земляке вдали от Родины.

Меня встречает высокий, подтянутый мужчина с типичным лезгинским лицом. Он с приятной улыбкой здоровается со мной и я беру у него интервью на родном языке.

Родился он 2 марта 1940

года в селении Зухрабкент Касумкентского района Дагестана. Его отец был учителем, он погиб на войне, когда младшему сыну Камалуддину было 2 года. Мать Айишат стала вдовой с тремя детьми на руках. Камалуддин учился в родной деревне 7 лет, а среднюю школу закончил в соседнем Шихикенте. Мать всегда гордилась своим младшим сыном, который учился на отлично, сочинял стихи, увлекался музыкой. Он был ребенком с характером, спорить с ним было невозможно. Камалуддин был единственным кандидатом в школе на "золотую медаль", об этом знали все. Но в конце учебного года вдруг выясняется, что у него по черчению "3". Ему посоветовали "исправить" ее. Но гордый юноша не стал обивать пороги и в результате в его аттестате появилась "3".

Он говорит об этом без обиды: - Я не умел рисовать. После окончания школы он поступает на отделение арабского языка факультета востоковедения Ленинградского Университета. На 2-ом курсе его направляют в армию. После службы он не возвращается на учебу, а сдает экзамены для поступления на факультет истории МГУ. Его ответы на экзаменах поражают членов экзаменационной комиссии. Здав на "5" все экзамены он становится студентом, заканчивает ВУЗ с красным дипломом, его оставляют в аспирантуре. Кандидатская диссертация Камалуддина Гаджиева, посвященная идеологии США, привлекает внимание специалистов. Его приглашают на работу в Институт Мировой Экономики и Международных Отношений и сразу назначают старшим научным сотрудником. И вот, уже около 30 лет он бесперерывно работает здесь. Сейчас он заведует сектором теории политики. Но, как признается Камалуддин Сиражуддинович, это были не легкие годы:

- Меня на работу принял академик Н.Н.Иноземцев. Он хорошо относился ко мне, дал мне полную свободу в моих научных изысканиях. Благодаря ему я срочно защитил докторскую диссертацию на тему "Американская идеология: история и современность". Я чувствовал себя окрыленным, ведь в защите кандидатской диссертации у меня были многочисленные преграды. Но в жизни друзей всегда бывает больше, чем недругов. Академик Иноземцев был исключительно порядочным человеком, который ценит своих сотрудников, гордится их успехами. Он умер в 1982 году и эту утрату почувствовал весь коллектив нашего огромного института. 2 года у нас не было директора. В 1984 году Яковлев стал руководителем нашего заведения. Александр Николаевич был хорошим ученым, но политика его испортила. Ведь наука и политика не могут существовать вместе.

- Это говорит человек, пишущий о политике? - удивляюсь я. - Я не политик, - отвечает К.Гаджиев, - я изучаю политику, я ученый. Если я стану политиком, то буду на чьей-то стороне, а нас - стоящий

МОСКОВСКИЕ ЛЕЗГИНЫ

танная 50-тысячным тиражом, переиздавалась 8 раз. А на днях выдет в свет его учебник для ВУЗ-ов "Введение в политическую философию". Камалуддин Сиражуддинович подготовил сотни ученых, среди них 60 докторов наук. Его кадры забираются наукой в Москве, Японии, Корею, Китае. У К.Гаджиева тесные связи с Дагестаном. 5 докторов наук подготовил он для своей Родины. Среди них Магомедариф Садыки, сын известного историка Галиба Садыки. Галиб тоже был его аспирантом, затем он стал научным руководителем его докторской диссертации. Сейчас Эльмира Пиримова, лезгинка из Махачкалы, сотрудник Института Прокуратуры РФ под его руководством завершает свою докторскую работу. Другая лезгинка, преподаватель политологии Дагестанского Государственного Университета Джамиля Эфендиева тоже работает над докторской диссертацией. Под руководством Камалуддина Сиражуддиновича ведет научные исследования ответственный работник Госдумы Абдуселим Палчаев и его младший брат. К.Гаджиев также готовит кавказоведов. 15 его сотрудников тоже работают над кандидатскими или докторскими диссертациями под его руководством.

- Как вы успеваете с таким объемом работы? - Вы знаете, когда себя заставляешь, устаешь, а когда увлекаешься своей работой, то получаешь огромное удовольствие. Я наверно один из тех людей, у которых хобби и работа совпадают. Я люблю работать. Раньше я очень много времени проводил в библиотеках, но теперь благодаря компьютеру производительность моего труда возросла в 2-4 раза. - Что вы больше всего любите?

- Уединение. Я с детства много читал. И сейчас люблю читать в одиночестве. Люблю читать стихи на лезгинском. Обожаю слушать лезгинскую речь. - Довольны ли вы своей личной жизнью? Да. Я женился по любви на своей однокурснице. Валентина казачка, мы вдвоем воспитали троих детей. Наша дочь Лейли выпускница экономического факультета МГУ, у нее 2 детей. Сейчас Лейли является аспиранткой нашего института. Бахрам закончил Лейпцигский университет, сейчас он со своей семьей живет в Германии. Тимур закончил Экономическую Академию имени Плеханова, и его аспирантуру, защитил кандидатскую диссертацию. Дети у нас трудолюбивые и привязанные к родителям. А что еще надо?

Камалуддин муаллим оказался интересным собеседником, он увлеченно рассказывал мне о своей жизни. Вспомнил свою мать Айишат, которая умерла в 1989 году. Последнюю книгу "Геополитика Кавказа" он посвятил памяти матери. Он рассказал мне о своем старшем брате Зиямуддине, который в 45-летнем возрасте умер от инфаркта. Камалуддин каждый год уезжает в родную деревню, навещает родительский дом, своих племянников. Потом гостит в Махачкале, у сестры Фурузы. Побывав в родных местах, увидев родственников, вдоволь наслушавшись родной лезгинской речи, получив душевный заряд, он возвращается в Москву.

Благодаря таким людям как Камалуддин муаллим у многих москвичей меняется представление о "лицах кавказской нации". Своим жизненным примером он доказывает всем, что кавказцы это не только торговцы на базарах, но и такие принципиальные, эрудированные, честные, трудолюбивые горцы как Камалуддин муаллим.

Седаетгет КЕРИМОВА, Москва.

ГОРЕЦ

ученый должен быть независимым. Я к должностям не стремлюсь. Была бы моя воля, я бы днем и ночью работал. А сектором я заведую исключительно из-за аспирантов.

- Но быть независимым наверное не легко.

- Это так. Ведь в советское время, чтобы добиться каких-то успехов, надо было стать членом КПСС. Но я был одним из немногих людей, которые не подчинялись некоторым написанном законом.

- И это наверняка вам мешало.

- Многие не знали, что я беспартийный. Но с другой стороны, наш институт отличался своей либеральностью. У нас можно было говорить то, чего нельзя было говорить в других заведениях.

- О вас здесь говорят как о человеке с характером.

- Да, меня называют настоящим лезгином. Все знают, что со мной спорить не легко. Но скажу открыто, в спорах я не воспринимаю упрямство, а предпочитаю научную обоснованность, констатацию фактов.

- Я слышала, что у вас с Примаковым были нехорошие отношения...

- Мы друг-другу не нравились. Он у нас работал с 1973 года, был первым заместителем директора. Потом стал руководить Институтом Востока Академии Наук - ИВАН. Когда Яковлева выдвинули в политбюро ЦК КПСС, Примаков стал директором нашего института. Мы не взлюбили друг-друга, но все-равно ему приходилось считаться с моим мнением. Хочу отметить, что наш институт подготовил не мало государственных деятелей. Среди них министр иностранных дел РФ Иванов, бывший министр финансов Федоров и десятки других.

В 1980 году была издана первая книга Камалуддина Гаджиева "Буржуазное сознание в США". В последние годы один за другим издавались его труды "Политическая наука", "Введение в политическую науку", "Геополитика", "Политическая философия", "Геополитика Кавказа" и десятки других. Его книга "Введение в геополитику", напеча-

“САМУР” ДИН МЕКТЕБ

РУХУН АЛИ

(XVIII-XIX в.й.)

Лезги литературадин твар-ван авай члалан устадрикай садни Рухун Али я. И шаирдикай сифте яз Алкьвадар Гьасан эфендиди куьрелди вичин “Асари Дагъустан” ктабда малумат ганва. Алкьвадарвиди кхъизвайвал, Рухун Али XVIII виш йисан эхирда ва XIX виш йисан эвелра яшамш хъайи, вичихъ иер, инсанар гьейранардай хатл авай гзаф савадлу кас хъана.

Рухун Али машгьур каллограф тир. Лезгийрин ва лакрин са бязи алимри кьейд ийизвайвал, Рухун Алидихъ акъван иер хатл авай хъи, адаз неинки Дагъустандин, гьаклни вири Къафкъаздин виридалайни хъсан каллограф лугъузвай. Гъалиб Садыкьидин фикирдалди, литературада вичин твар Гъажи Али эфенди ал-Рухуни хъиз гьатнавай Али лезги члалал поэзиядин члехи ирс тунвай шаиррикай я. Адан муаллим Магъарам эфенди ал-Ахты тир. Гъасан Алкьвадарвиди кхъенвайвал, Магъарам эфенди вичин девирдин лап зурба алим, математика ва маса тлебии или-мар дериндай чидай алим тир.

Гуманитар илимрал гзаф рикл алаз ва вичихъ хъсан хатл аваз акурла, Магъарам эфендиди Алидивай са бязи диндин ктабрин чин куьчарун тлаабнай. Али вичив вуганвай ктабрин чинар иер хатуналди куьчариз алахънай. Акъван иер хатуналди куьчарнай хъи, гъа вичин муаллимди адаз “вун халисан каллограф я” лагъанай. Гъа инал мад са месэла ашкара хъанай. На лугъумир Алидин диндал гзафни-гзаф рикл алай кван ва ада Къуръан хуралай чирзавай. Куьруь вахтунда Къуръан эзбер чирай ада, арабдалди диндиз талукъ маса ктабар, гьаклни араб члалалди шаиррин кватлалар гъилик авуна. Жегъилди диндин илимар акъван дериндай чирна хъи, са вахтуналди Куьреда Рухун Алидин дережада диндин илимар чидай маса алим хъанач. Гъатта вич виринриз машгьур хъайи лезги алим, Къафкъазда муьридизмдин бине кутур, Шейх Шамилан муаллим хъайи Шейх Мегъамед Ярагъвиди адан диндиз талукъарнавай са бязи шаирар вичин “Асарал ас-Яраги” ктабда кутунай. И ктаб 1909-йисуз Темирхан Шурада (гилан Буйнакск) чапдай акъатнай. Идалай гъейри, Рухун Алиди шаирралди кхъей чарар члехи алим ва шаир Ахцегъ Мирза Алидин ктабрини гъатна.

Рухун Али динди агъавалзавай береда яшамш хъанатлани, вичи дин теблигъ авунатлани,

ада са жерге шаирра зегъметчи инсандин дерди-гьал, ацукьун-къарагъун къалурзава. И шаирдин поэзиядин ирс кватл хъувуник чи твар-ван авай алим Гъалиб Садыкьиди члехи пай кутуна. Адан “Регъв”, “Къе заз”, “Регъуьхбан”, “Ваклан хва”, “Марал”, “Гургъагур” хътин шаирар сифте яз клелдайбурув агакъарайдини Садыкьиди я.

Рухун Алидин яратмишунра са къадар зидвилерни авачиз туш. Ара датлана дин теблигъ ийизвай Рухун Алиди поэзия диндикай чара ийизвай ксариз туьгъметар ийизвай. Садра ада члехи алим ва шаир Ахцегъ Мирза Али эфендидиз кхъенай хъи, вуна дин кваз къазвач, вун гъахъ рекъелай элячйнава. Арадиз кханвай вариантда а шаир икл башламышзава:

**Ви гъавурда акъуна зун,
Лугъуза за, хийирдиз ви,
Гъахъ рекъелай элячмир вун,
Ргазватла чанда иви.**

Идакай вичихъ гзаф хъел акатай Мирза Алиди Рухун Алидиз ихътин жаваб ганай:

**Вуна гъаклан къундармаяр туькьурмир,
Лавгъа касдин эхир клевез аватда.
Марифатдин нурар вири туьхурмир,
Гъахъ гьикл хъайтлан садра винел акъатда.**

**Дин икъван тарифун къулухъ тур вуна,
Гъахъ гъиле яхъ, гъадахъ далу акала.
Илимлудахъ гъар члавуз гъуьжет ийиз,
А нубатсуз рахазвай сив агала.**

Са шумудра са-садал чарар ракъурайдалай къулухъ, эхирни абур гуьруьшмиш хъана. Гъа инал Рухун Алиди Ахцегъ Мирза Али гзаф члехи алим тирди къатлана. Абур са-садахъ галаз дуст хъана. Саки и къве шаирдин арада гуьжетунарни амукънач. Мирза Алиди Рухун Али дин ва поэзия чара-чара затлар тирди гъавурда туна. Гуьгъуьнлай Рухун Алиди “арифдарди зун гъавурда туна икл” лугъуз и кар ачухдиз хиве къунай. Мирза Алидихъ галаз гуьруьшири вичиз таъсир авурди Рухун Алиди са бязи шаиррани теснифнава. Ада лезги члалал кхъей са къадар шаирра уьмуьр, дуьньядин гъалар авайвал, диндин рангар ягъун тавуна къелемдиз къачунва. Ятлани и шаирра ада кьериз-цларуз диндин терминрикай, Аллагъдин каламрикай менфят къачузва. Шаирдин “Регъуьхбан”, “Гургъагур” ва маса шаирар лезги поэзиядин инжийрикай яз гъисабиз жеда.

Чирвилерихъ галаз
къведай шив авач.
Лезги халкъдин мисал

АПАКЪУНАР АВАЙ РУШ

Медина Агъарегъимовади Бакудин 104-нумрадин юкъван мектебдин II синифда клелзава. Ам вичихъ гзаф алакьунар авай руш я. Мединади тарсарай гъамиша хъсан къиметар къачузва. Ингъе, ада хуралай гзаф шаирарни лугъуда. Мединади эсерлудаказ клелзавай гъар са шаир риклиз хуш я. Лезги члал хъсандиз чирун патал ада ийизвай алахъунарни гъавая физвач. Вичин гъалал зегъметдалди къил хуьзвай, умун къилихрин инсан тир адан буба Тагъир Агъарегъимова Мединадиз хайи члал мукъуфдалди чириз алахъзава. Бубайрилай чаз аманат яз амай хайи члал хуьн ва вилик тухун чи буржи я лугъузва Т.Агъарегъимова. Мединади бубадивай чирзавай гъар са лезги гаф кхъена къилди дафтардиз акъудзава. Икъван гагъди ада цлудралди ихътин гафар кхъенва ва и кар давам хъийизва. Ваз агалкъунар тлаабзава чна, Медина!

**Эльнур МАМЕДОВ,
ДГУ-дин Бакудин филиалдин студент.**

Клелдайбуру редакциядиз ракъурнавай чарара са бязи гафар: шив, гав, сал, тар, твар падежриз дегишарун тлаабзава. Агъадихъ чна абурун тлаабун къилиз акъудзава.

ГЪИКИ ДЕГИШАРДА?

Теквилин къадар				Ас.	I скл.	II скл.	II скл.	III скл.
Асул	сал	шив	гав	Акт.	тара	тар	тар	твар
Актив	сала	шивди	гавра	Талукъ.	таран	тарци	тварци	тваруни
Талукъвилин	салан	шивдин	гавран	Гунуг.	таран	тарцин	тварцин	тваруни
Гунугин	салаз	шивдиз	гавраз	Сек. I	тараз	тарциз	тварциз	тваруниз
Секинвилин I	сала	шивда	гаврал	Сек. II	тара	тарце	тварце	тваруна
Секинвилин II	салал	шивдал	гаврал	Сек. III	тарал	тарцел	тварцел	тварунал
Секинвилин III	салав	шивдив	гаврав	Сек. IV	тарав	тарцив	тварцив	тварунив
Секинвилин IV	салахъ	шивдивхъ	гаврахъ	Сек. V	тарахъ	тарцихъ	тварцихъ	тварунихъ
Секинвилин V	салак	шивдик	гаврак	Къакъ. I	тарак	тарцик	тварцик	тваруник
Къакъатуни I	салай	шивдай	гаврай	Къакъ. II	тарай	тарцай	тварцай	тварунай
Къакъатуни II	салалай	шивдилай	гавралай	Къакъ. III	таралай	тарцелай	тварцелай	тварунилай
Къакъатуни III	салавай	шивдилай	гавравай	Къакъ. IV	таравай	тарцивай	тварцивай	тварунивай
Къакъатуни IV	салахъай	шивдивхъай	гаврахъай	Къакъ. V	тарахъай	тарцихъай	тварцихъай	тварунихъай
Къакъатуни V	салакай	шивдикай	гавракай	Арач. I	таралай	тарцелай	тварцелай	тваруникай
Арачивилин I	салалди	шивдалди	гавралди	Арач. II	таралди	тарцелди	тварцелди	тваруналди
Арачивилин II	салавди	шивдивди	гавравди	Арач. III	таравди	тарцивди	тварцивди	тварунивди
Арачивилин III	салахъди	шивдивхъди	гаврахъди	Арач. IV	тарахъди	тарцихъди	тварцихъди	тварунихъди
Арачивилин IV	салакди	шивдикди	гавракди		таракди	тарцикди	тварцикди	тваруникди

Лезги члала са бязи гафар теквилин къадарда къве жуьреда падежриз дегиш жеда. Ихътин гафарик “тар”, “твар”, “пул”, “хал”, “къаш”, “сят”, “борщ”, “полк”, “гъисс” хътин существительнир акатда. Гъавилай “тар” ва “твар” гафар агъадихъ галай къайдада дегиш жеда.

Виликан йисара и гафар къве жуьреда дегишарзавай ва къве жуьрени дуьзди яз гъисабзавай. Амма эхиримжи йисарин орфографиядин словарра и гафар дегиш хъунин анжах са жуьре къалурнава. Лезги литературный члала II склоненида дегиш хъанвай форма генани гегеншдиз ишлемишзава ва гъавилай и формадикай менфят къачун кьетл авунва. И кар фикирда къуна “тар” ва “твар” гафар II склоненида авай саягъда (тарци... тварци) дегишарна кланзава.

ЭЛДИК РИКИ КАЙИ КАС

Инсандиз авайвал кьимет адан халкьди гуда. Иллаки инсанди вичин дубня дегишарай вахтунда гзафбуру ам рикел хкида, адан умуьрди кайни крарикай рахада. Тварван авай агьсакьал Селимхан Азизов рагьметдиз фейила кцларвийри халкьдик рикл кудай, датлана хьсанвилерихь ялдай краралди дубняда гел тунвай са кас квадарайди кьатлана. Вичин эл-уба, хайи район, иллаки хайи хуьр - Чехи Муругь рикляй кьандай адаз. Гзаф вахтунда чехи кьуллугьрал акьвазай и инсандихь кесибрик рикл кудай алакьунар авай. Ада кумекдин гьил яргьи авуна дарвилерайни яцарай акьудай, кьвачел ахьалтларай, кьелиз гайи, кьвалахдивди таьмин авур, кьвал эцигун, чил кьачун патал кумек гайи инсанрин сан-гьисаб авач. Вичин кьуд веледдилай гьейри цудралди етимризни бубавал авур и касди садрани вичин кабинетдин ва кьвалин раklarар ахьай инсанар кумек тагана кьулухь элкьуьрайди туш.

Селимхан Зиядханан хва Азизов 1922-йисуз дидедиз хьана. 1939-йисуз Кцлара педмектеб акьалтларай ада, Хуьлуьхьрин, Тигьиррин ва Чехи Муругьрин юкьван мектебра муаллимвиле ва директорвиле кьвалахна. Кьелунал рикл алай жегьилди гуьгьуьнлай АПИ-да кьелна ва институт акьалтларна Азербайжандин Илимрин

Академиядин Тарих Институтдин диссертант хьана. Илимдал рикл алаз кьвалахзавай ада куьруь вахтунда диссертация хьена кьанзавай. Ингье ам Азербайжандин КП-дин ЦК-дин инструкторвиле тайинарна. Пуд йисалай С.Азизов райкомдин заведишвиле кьвалахун патал Кцлар райондиз рахкурна. 1952-62-йисара ада редактор хьиз "Кьизил Кьусар" газетдиз регьбервал гана. Гуьгьуьнлай, 20-йисуз ара датлана Кцлар райондин исполкомдин седридин сад лагьай заместителвиле кьвалахна. И кьуллугьдал акьва-

зай С.Азизова районда мектебар, аялрин бахчяяр, медениятдин дараматар эцигунин крариз регьбервал гана. Ци-йи паркар арадиз гьиз, спорт вилик тухуз алахьна. Чехи алакьунар авай ам гзаф йисара райондин советдин депутатвиле хьана, кьудра Азербайжандин Верховный Советдин Почетный Грамотадиз ва медалриз лайихлу акуна. Гьа йисара Кцларин 1-нумрадин Азербайжан мектебда тарихдин тарсар гайи С.Азизов гзаф инсанрин рикел дерин чирвилер ва гегьенш дубнякьатунар авай савадлу муаллим хьиз алама.

1982-йисалай умуьрдин эхирдалди Кцлар райондин радиодин гунугрин редакцияда редакторвиле кьвалахтай С.Азизов Азербайжандин Журналистрин Кьватлалдин виридалайни яшлу уьзви тир. Лезги халкьдин тарих, меденият, ацукьун-кьарагьун дериндай чидай, хайи халкьдал дамахдай С.Азизова эхиримжи йикьаралди кьелем чилел тунач, ватангьлийриз кьуллугь авун рикелай ракурна. 80 йисани кьвалахай, гьалал ризки кьазанмишна фу тьур Селимхан Азизов ам чидай вирибурун рикел хьсан инсан хьиз аламукьда. Ихьтин кас халкьдин арадай фейила са хьандиз, са хуьруьз, са элдиз дерт жеда. Ихьтин агьсакьалар чи несилриз чешне я. Аллагьди рагьмет авурай!

"САМУР"

ГАФАЛАГ

Гав - сувун цегь
Гьанеф - дегьре
Гьашер - кьизмиш
Мутлакь - миски, гьил кьели
Сиристав - писпи
Семен балкан - фири ва тум чулав, вич хьивал квай рангунин балкан
Ругьал - зили
Пив (пивитл) - кфил
Фер - хьиткьер, теквен
Хашав - балкан михьдайди
Хуш - гуьне
Хеси - ахта
Чикь - цуьл кутундайди
Чимчир - хуьруьн нуьклерин са жуьре
Ягьлав - сковородка
Цигьцигьан - скрипка

ЧИР-ТЕЧИР

КЬЕНВАЙ ГЬУЬЛУЬЗ КЬАЙГЬУДАРВАЛ КЬАНЗАВА

Кьенвай гьуьл кьвердавай даяз жезва. Икш фейитца, Кьенвай гьуьлуь эхирни Арал гьуьлуь эхир хьиз жеда. Гьуьлуь кьилел мусибатар гьанвайди инсанар я. Абуру гьуьлуь авахьзавай вацшарин рекьер атцана, чпиз кьандайвал менфят кьачузва. Иорданияди гьеле 1960-йисуз кардик кутунвай каналди Ярмук вацшун яд хейлин тцимиларнава. Израилди са вацш Киннерет вир галайнихь элкьуьрнава. Гьар кьве улкьведи гьуьлуь кьел квай цикай фосфат гьасилдай заводар кардик кутунава.

Британиядин "Фокус" журналди кхьиз-вайвал, кьайгьударвал кьалур тавуртца, са шумуд цшуд йисан кьене Кьенвай гьуьл михьиз кьурада.

КЬИРГЬИЗРИН РУШАР КЬАЧУЗВА

Терроризмдин акси кьуватрик кваз Кьиргьизстандиз атанвай Франциядин офицеррикай ва аскеррикай 80 кас чпин ватандиз сусарихь галаз санал хьфида. Абуру кьиргьизви рушарихь галаз эвленмиш хьун дуьшуьшдин кар туш. Кьиргьизви рушар иервилелди ва акьуллувилелди, хьсан кьилихралди ва интеллигентвилелди тафаватлу жезва. Гзаф рушари институтар акьалтшарнава, музыкадай ва компьютердай кьил акьудзава, кьецепатан чшалар чирнава.

Алай вахтунда Кьиргьизстанда дубнядин 8 улкьведи атанвай 2 агьзур аскер кцватц хьана. Абурукай 400 кас Франциядай я. Октябрдин сифте кьилера франциявийр вири чпин ватандиз хьфида. Бишкекда абур Даниядай, Гьолландиядай ва Норвегиядай ракурнавай офицеррини аскерри эвез ийида.

УВАЖАЕМЫЕ ПОЛЬЗОВАТЕЛИ ЛЕЗГИНСКИХ САЙТОВ!

Нам приятно, что некоторые материалы из нашего сайта появляются на ваших страничках в Интернете. Но, к сожалению, ссылок на нашу газету под материалами не бывает. Просим вас уважать наш труд и соблюдать авторские права.

С уважением коллектив газеты "Самур"

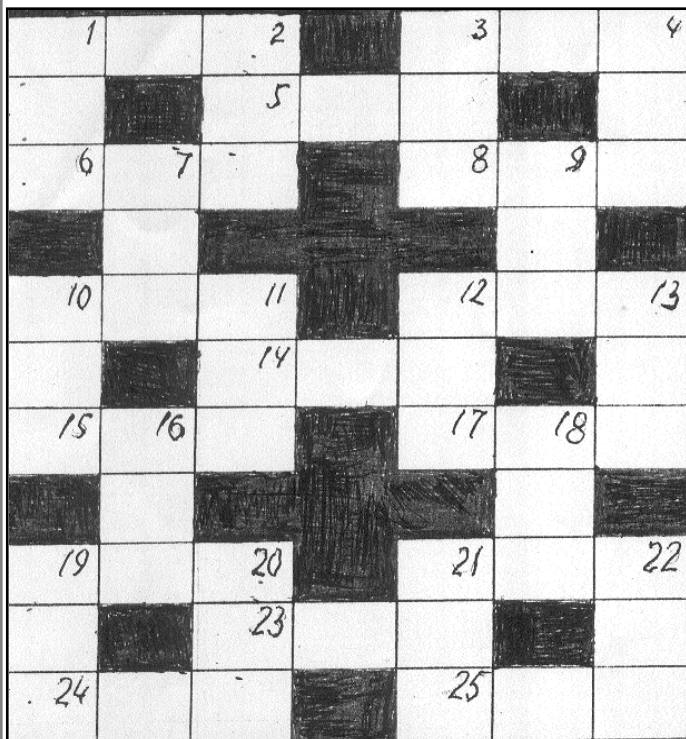
ОБЪЯВЛЕНИЯ

Дорогие читатели! Интересные материалы и новости вы можете послать на наш e-mail: samur83@yandex.ru

К СВЕДЕНИЮ ЧИТАТЕЛЕЙ "САМУР"А

Если хотите стать постоянными абонентами нашей газеты, обратитесь в фирму "Гая" по тел. 41-35-33. Почтальоны фирмы доставят газету по вашему адресу. Оплата производится на месте за каждый номер. Воспользуйтесь этим удобным методом.

СУПЕРКРОССВОРД

ДУЬЗ ЦАРАРА:

- Чехиди я, кьилни галаз кьезава, Дишегьлийри адавди тан кьезава.
- Пуб шейтандал илисайла гьай галаз, Хкадарда кьеневайбур цай галаз.
- Устад я ам шиирдин, Твар вуж я и шаирдин?
- Кьве континентда авай

Са улкьведи шегьер я. Гзаф шегьеррилайни Клубан я ам, иер я.

8. Ни лугьуда, вуч я ам? Акур касдиз гуж я ам.

10. Тинид чарар, Кьене чулар.

12. Никлер ава лерзе гуз, Садни-кьвед туш, вил тухуз... Марф хьайитла - техил бул, Кьурагь хьайитла - рагьул тул.

14. Европадин шегьер я, Меркез я вич, иер я.

Ана авай инсанар, Дегь лезгийрин тегьер я.

15. Инсан ятлан, инсанвиле акси я, Гьавилей ам йифиз-юкьуз аси я.

17. Пучкендевал антоним, Рабатвал я синоним. Пучкендевал гадара, Гьар са куьниз кьадара.

19. Гьида гзаф яргьарай, Хам кьели тир майваяр. Вич хали хьиз аквада, Мижедик хупл атир ква.

21. Генералиссимус яз адан Вири крар аванд тир. Везифадиз ам чьехид, Буйдиз гзаф асканд тир.

23. Чувал туш ам, гьвечи я, Шешел туш ам, кьели я. Са кулун пар кьадай кьаб, Чир жедатла кьез яраб?!

24. Гуржистандин шагьрузат, Твар кьачуна гьан чаван: Гьакьанди ваь, "Пеленгдин Хам алукай кьагьриман."

25. Енисейдин хел я зун, Гьам ГЭС я, гьам сел я зун.

ТИК ЦАРАРА:

1. Гзаф ширин, лезетлу, Атир галай ич я зун, Чкалар цару, хьипи, Ни лугьуда, вуч я зун?

2. Крейсердин тупун ван, Гьужумдиз сигнал хьана. Гьавилей адан шикил Инкьилабд символ хьана.

3. Инсанди герен-герен Дегишзавай затлар я. Шумудни са жуьре я, Шумудни са кьатар я.

4. Рикел хкиз алатай кьар шад я ам,

Кьимет даим виниз жедай зат я ам.

7. Кьацу хьач я, уьцуй цик квай, Вич хьуьтлуьз ваь, гатуз недай.

9. Кьве кьил кьели шуьшед кьаб, Герек хьайитла, ягдай раб.

10. Кьеневай яд хьваз жедач, Ам кьвалера таз жедач.

11. Гьамиша дамахзава, Сегьнеда алахьзава.

12. Я шапка, я бармак туш, Ам шегьер я, риклиз хуш.

13. Волгадинни Днепрдин Са тварце кьве хел я зун. Чун са-садаз аквадач, Умуьрлухди "хьел" я чун.

16. Кьве кьурсахдин гьайванрин Адет ялда гирнагьун. Са кьурсахни зун я, зун. Зи твар вуч я, вуч я зун?

18. Куьцей чинал алтад жезва, "ялах" я, Гагь-гагь ам ик шумуд чиниз уртах я.

19. Виликдамаз сулар Кьенвай са чар я зун, Гьадал кьей жавабрай Чир жеда заз, вуж я вун.

20. Кьве улкьведа кьве шегьер, Са тварцив гузва эвер.

21. Гагь яд, гагь чай хьвадай кьаб, Жедач ам галачиз мад.

22. Гьиндистандин чьехид тир, Адан мегни рехи тир.

Туйкьуьрайди Эмирмет НОВРУЗОВ я.

"САМУР"

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
370146 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.
Тел/Факс: 32-92-17
e-mail: samur83@yandex.ru
www.samur-press.narod.ru

Расчетный счет
26233080000
1-й Ясамальский филиал
ОУАБ г.Баку
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Тираж: 2000

Индекс: 0258